L-IMPERATUR KOSTANTINU U L-ART IMQADDSA

Vincenzo Ruggieri SJ

Traduzzjoni mir-Rivista "Terra Santa", Nuova Serie Anno VIII, 3 (2013) 28-23

Fix-xitwa tas-sena 313, wara li ħalla Ruma, Kostantinu mar lejn Milan biex jiltaqa' mal-Awgustu l-ieħor, Licinio. F'dik l-okkażjoni, barra miż-żwieġ bejn Licinio u Kostanza, oħt Kostantinu, iż-żewġ Awgusti kellhom mod kif jivvalutaw dak kollu li kien jaqbel għall-futur ta' strateġija politika u għall-istess sigurtà tal-imperu. Fil-kuntest ta' dawn it-taħdidiet l-Awgusti qablu dwar pożizzjoni komuni li kellhom jieħdu fil-konfront tal-Kristjaneżmu. Skont opinjoni komuni kien waqt din il-laqgħa li ħareġ il-famuż Editt ta' Milan, dokument li kellu jirregolarizza l-qagħda tal-Kristjaneżmu fl-imperu. Din is-sena qegħdin infakkru l-1700 anniversarju ta' dan l-Editt li biddel l-istorja. Fil-fatt ma waslilna l-ebda dokument tal-editt li ħareġ ġewwa Milan, imma hemm biss żewġ kopji li kienu ppubblikati fl-Orjent minn Licinio, wieħed f'Nikomedja u l-ieħor f'Cesarija tal-Palestina, u li jagħtuna ħjiel dwar dak li ftiehmu fuqu ż-żewġ imperaturi fil-laqgħa ta' Milan.

Qabel ma naraw il-kontenut tal-editt li ħareġ Licinio, jaqbel li nistaqsu jekk din il-laqgħa ta' Milan kellhiex ukoll il-funzjoni li twettaq, b'mod kompletament radikali u ġdid, dak li kien diġà twettaq sentejn qabel mill-imperatur Galerju, fis-sena 311, u qablu minn Galljenu. Diġà lejn nofs is-seklu 3 kienet teżisti kontradizzjoni li tħallina miblugħin. Bir-rebħa tal-Persjani fuq l-imperatur Valerjanu, kienu bosta dawk li ttieħdu lsira lejn il-Persja. Valerjanu kien ħaqar lill-Kristjani, imma fil-Persja dawk ir-Rumani li ttieħdu bħala lsira saru aktar sinjuri milli kienu f'art twelidhom, u bil-ħila tagħhom il-Kristjaneżmu sab diversi proseliti fl-Orjent. Iben Valerjanu, Galljenu, waqqaf il-persekuzzjoni kontra l-Kristjani b'editt ta' tolleranza, u għalkemm f'perjodu ta' gwerra, hu ggarantixxa perjodu twil ta' kalma reliġjuża. Galerju kien kontinwatur fidil tal-politika ta' Djoklezjanu li mis-sena 303 sas-sena 304 organizza persekuzzjoni feroċi kontra l-Kristjani. Qered knejjes, ħaraq fin-nar il-kotba mqaddsa, u l-Kristjani kienu mneżżgħin mill-karigi tagħhom u ttorturati sal-mewt. Galerju kompla din il-politika ta' persekuzzjoni sakemm intebaħ li kienet inutli għax il-Kristjani kienu qegħdin juru reżistenza iebsa. Meta sar jaf li din il-persekuzzjoni ma kienet se twassal imkien, u qrib il-mewt, l-Awgustu ppublika editt imperjali f'April tas-sena 311 li fih stqarr, anki jekk b'sens ta' imrar, li billi ma rnexxilux ibiddel l-istil ta' ħajja tal-Kristjani, hu kien issa lest li jittollera l-kult tagħhom, u l-laqgħat u r-reliġjon tagħhom kienu legali sakemm ma kinux imorru kontra l-ġid pubbliku. L-Imperatur ikkonkluda l-editt tiegħu billi talab lill-Kristjani jitolbu għalih lil Alla, u jitolbu għall-ġid tiegħu u tal-Imperu.

L-editt tas-sena 313 kellu ton għal kollox differenti. Billi kien iqis li l-qima lejn id-divinità kienet tikkostitwixxi dmir fil-kuntest tal-Imperu, l-Awgusti Kostantinu u Licinio kkonċedew (*daremus*) lill-Kristjani u lill-

abitanti l-oħrajn kollha tal-Imperu l-potestà libera li jsegwu dik ir-reliġjon li huma xtaqu, b'tali mod li kienet liema kienet id-divinità fl-isfera tas-sema din setgħet tkun mimlija ħniena u benevolenza lejn l-Imperaturi u lejn is-sudditi tagħhom. B'hekk il-Kristjaneżmu akkwista l-ħelsien biex wieħed jistqarru u jgħixu. Din il-libertà, iżda, ma kinetx privileġġ għall-Kristjani waħedhom, imma kienet applikabbli għar-reliġjonijiet l-oħrajn kollha tal-Imperu. Kostantinu u s-suċċessuri tiegħu kellhom jikkonservaw it-titlu ta' *Pontifex Maximus*, titlu pagan li kellu storja twila. L-istess Kostantinu, kontra dak li jaħsbu ħafna, ma għamel l-ebda sforz biex isegwi politika ta' qerda ta' tempji pagani. Fl-editt kien hemm ċertament enfasi partikulari lejn il-Kristjani: dawk ir-restrizzjonijiet kollha li kienu previsti mil-liġi kienu annullati. Il-proprjetà immobbli li kienet ittieħdet mill-Kristjani fl-imgħoddi kellha tkun restitwita u t-teżor Imperjali kellu jagħmel tajjeb għal dawn ir-riżarċimenti.

Fit-18 ta' Settembru 324 Kostantinu għamel rebħa fuq Licinio, li kien jiggverna fl-Orjent tal-Imperu, u sar l-uniku Imperatur. Malli sar monarka assolut, skont l-istoriku tal-Knisja Ewsebju ta' Cesarija, Kostantinu beda serje ta' inizjattivi favur il-Kristjani, hekk li ried li l-popli tal-Orjent ikunu ħaġa waħda mal-popli tal-Oċċident tal-Imperu.

Fis-sena 325 l-Imperatur sejjaħ il-Konċilju ta' Nicea, li fih ikkundanna lill-eretiku Ario, għalkemm l-effetti ta' din id-duttrina baqgħu jinħassu sal-Konċilju ta' Kalċedonja tas-sena 381. Fis-sena 330 Kostantinu inawgura Ruma ġdida, il-belt ta' Kostantinopli. Kostantinu miet f'Nikomedja, qabel il-gwerra kontra l-Persjani fil-Bitinja, fis-sena 337. Skont tradizzjoni Kostantinu talab il-magħmudija qabel ma miet. Għammdu l-isqof Arjan ta' Nicomedia, Ewsebju. L-effett finali tal-Editt ta' Milan li ħareġ Kostantinu kien il-fatt li fis-sena 380 l-Imperatur Teodosju I ikkmanda li r-reliġjon Kristjana kellha tkun ir-reliġjon uffiċjali tal-Imperu.

Skont it-tradizzjoni, l-episodju li l-aktar immarka l-ħajja ta' Kostantinu u ta' ommu Elena kien is-sejba tas-salib ta' Kristu. Il-fatt seħħ fil-kuntest ta' pellegrinaġġ lejn l-Art Imqaddsa li l-Imperatriċi wettqitu lejn tmiem ħajjitha (326-327).

Sa dak il-mument Elena, omm Kostantinu, kellha ħajja mqallba. Id-dettalji biografiċi dwarha huma pjuttost skarsi. Twieldet fi Drepanum fil-Bitinja, fit-Turkija tal-lum. Fonti tas-seklu 4 li jsewgu l-*Breviarium ab Urbe condita* ta' Eutropio, kollha jaqblu fl-affermazzjoni li Elena kienet mara tal-poplu. Aurelio Ambrogio kien l-ewwel wieħed li qal li kienet *stabularia*, jiġifieri mara li taħdem fl-istalel, jew inkella lukandiera. Xi fonti oħrajn, l-aktar dawk tardivi, li nkitbu wara li Kostantinu sar Imperatur (Kostantinu li twieled fis-sena 280 kien frott

unjoni lleġittima bejn Elena u Kostanzo Cloro) jippreferu jibqgħu siekta dwar il-kundizzjoni soċjali tagħha.

L-isqof u storiku Ewsebju ta' Cesarija, awtur ta' *Vita Constantini*, jgħidilna li Elena kellha 80 sena meta ġiet lura mill-Palestina. Kien proprju f'Ġerusalemm fejn jiddisrivihielna Rufino fli *Historia Ecclesiastica*, bħala "mara li ma kienx hemm bħalha fil-fidi, sinċerità ta' reliġjon u tjubija singulari tagħha."

X'aktarx li Elena kienet saret taf bil-Kristjani fi Treviri fejn kien sejħilha Kostantinu biex tgħix miegħu. Hi bdiet tagħraf min kien Ġesù ta' Nazaret meta kienet taqra t-testi sagri u tisma' lix-xhieda li kienu għamlu vjaġġi fl-Art Imqaddsa. Fl-aħħar hi ħasset ix-xewqa li tmur tfittex, li tmur biex tara, u biex tmiss b'idejha dak li kienet temmen fih, dik il-fidi li kienet qed tikkonslaha f'ħajjitha, wara snin twal ta' mħabbiet, tradimenti, abbanduni, glorja u vjolenza. Kien messaġġ ġej mill-Orjent dwar Alla li kien twieled fqajjar (fi stalla), u li kien miet fuq is-salib, u li kien webbes rasu li jippriedka l-imħabba lejn il-bnedmin kollha.

Malli waslet Ġerusalemm, Elena qiegħdet għad-dispożizzjoni ir-rikkezzi kollha li binha kien taha. Fil-fatt fis-sena 324 hi kienet bdiet tissejjaħ *Augusta et*

Imperatrix. Riedet tinqeda b'dawn ir-rikkezzi biex issib it-tifkiriet Kristjani fl-Art Imqaddsa. Biex tibni bażiliċi mill-isbaħ fil-postijiet li kienu mqaddsin bil-preżenza tal-Mulej. Skont xi storiċi, barra minn motivazzjonijiet reliġjużi, il-vjaġġ ta' Elena fl-Art Imqaddsa kellu wkoll xi motivazzjonijiet ta' natura politika. L-Editt ta' Milan kien immarka bidla radikali fl-Orjent: kien għaldaqstant meħtieġ li turi kif il-kult Kristjan kien issa sar popolari u importanti bil-ħidma tal-Imperatur innifsu.

Fl-Art Imqaddsa, bil-ħidma tal-arkitetti ta' Kostantinu, Elena bniet tliet bażiliċi majjestużi fuq it-tliet għerien mistiċi, jiġifieri l-Bażilika tan-Nativitá f'Betleħem, il-Bażilika tar-Risurrezzjoni fuq il-Kalvarju u l-Qabar ta' Kristu, u l-Bażilika tal-Eleona fuq il-grotta li fiha Kristu għallem lill-appostli t-talba tal-Missierna.

Il-figura ta' din il-qaddisa, li dwarha l-leġġenda bniet kult li xtered fil-Knisja, l-aktar fl-Orjent, fejn fl-ikonografija tiġi rappreżentata ma' binha Kostantinu u s-salib rebbieħ ta' Kristu, baqgħet marbuta b'mod intimu mal-Art Imqaddsa, fejn hi ħadmet biex tkabbar il-kult lejn il-misteri ewlenin tal-fidi tagħna, l-aktar dawk tal-Inkarnazzjoni u tal-Fidwa fuq is-salib.